

ÄLDREBOENDE, FÖR VEM?

Röster från äldreomsorgen

INNEHÅLL

1. INLEDNING

2. ENSAMHET

3. ATT BO UNDER TRYGGA FÖRHÅLLANDEN

4. DIKT

5. RÖSTER

6. SOCIALTJÄNSTLAGEN

7. BISTÅNDSHANDLÄGGARENS DILEMMA

8. AVSLUTANDE ORD

9. OLIKA BOENDEFORMERS BENÄMNINGAR

10. ÄLDREOMSORGENS HISTORIA

11. OM SOCIALA MISSIONEN

**ÄLDREBOENDE,
FÖR VEM? RÖSTER
FRÅN ÄLDREOM-
SORGEN.**

INLEDNING

”När jag blir gammal så flyttar jag till hemmet” är ett vanligt uttryck som ibland sägs skämtsamt och inte så sällan med ett stråk av allvar. Men hur är det nu, för vem byggs äldreboende idag och hur gör man för att komma dit?

I den här skriften hittar du tankar från personer med erfarenheter från äldreomsorgens Sverige. Några beskriver en tillitsfull vardag, med eller utan anhörigas eller samhällets stöd. Andra berättar om svåra känslor i samband med sviktande hälsa och därmed en ny livssituation. Inte så få uttrycker en önskan om att få flytta till ett äldreboende.

Genom intervjuer med äldre, anhöriga, diakoner och tjänstemän har vi tagit del av erfarenheter från deras möten med biståndshandläggare i samband med ett önskemål

om att få flytta till äldreboende. Ofta har det visat sig vara svårt att hitta ord och uttryck för att beskriva en vardag som blivit allt svårare att hantera. Det finns en önskan om att få bo med andra personers stöd i sin omedelbara närhet. Frågan uppkommer om ålder eller psykisk ohälsa, med inslag av oro och ångest, har betydelse i biståndshandläggarens utredning och bedömning.

Enligt Socialtjänstlagen ska äldreboende finnas tillgängligt för den som behöver särskilt stöd. **Hur tolkas idag begreppet särskilt stöd? Hur bemöts den person som vill planera inför sin framtid?**

Vi har hört att muntliga ansökningar inte besvaras med ett formellt beslut. Om så är fallet omöjliggörs en prövning i högre instans.

DRASTISKT MINSKAT ANTAL PLATSER INOM ÄLDREBOENDE

Statistiken visar att **antal platser inom särskilt boende i Stockholms län** under de senaste tjugo åren **minskat från 22 210 år 2001 till 14 884 år 2021**. Detta kan också beskrivas som att år 2001 bodde, inom Stockholms län, 20 % av alla som var 80 år och äldre i ett boende. År 2021 har denna siffra sjunkit till 10%.

Inom riket fanns år 1995 170 000 platser, en siffra som år 2021 sjunkit till 83 772.

**ANTAL PLATSER INOM
SÄRSKILT BOENDE I
STOCKHOLMS LÄN HAR
MINSKAT FRÅN 22 210 TILL
14 884 UNDER DE SENASTE
TJUGO ÅREN.**

ENSAMHET

Flera undersökningar pekar på att upplevd ensamhet ökar i samhället. Det finns personer som väljer att leva ett liv med ett begränsat antal sociala kontakter, många lever i en tärande ofrivillig ensamhet.

När Statistiska Centralbyrån, SCB, ställde frågor till privatpersoner om ensamhet blev resultatet minst sagt skakande, **var femte man och var tionde kvinna saknar en nära vän**. Frågor uppstår, vem ringer jag när något oförutsett händer, vem ringer jag till om jag blir sjuk, om jag vill dela glädje, vill dela sorg? Vem ringer mig? Skillnaden är stor mellan att inte ha någon nära vän eller att ha *en* nära vän.

Den tekniska utvecklingen underlättar för många att ha kontakter med andra, likaväl som den kan förstärka ett utanförskap för den som, av olika anledningar, inte tar del

av teknikens framsteg. Kunskap, intresse, kognitiv förmåga, ekonomiska förutsättningar och brist på praktiskt stöd är några av de hinder som kan nämnas. Idag är en vardag utan mobiltelefon, en fungerande fjärrkontroll till TV:n och tillgång till bank-ID något som snabbt förstärker utanförskap och riskerar att hämma den sociala kontakten med omvärlden.

Tankesmedjan Arena citerar den amerikanska psykologen och forskaren vid Brigham Young University, Julianne Holt-Lunstad, som påvisar att social gemenskap har en större inverkan på den psykiska och den fysiska hälsan än man tidigare trott. Det finns i dag forskning som visar att negativa hälsokonsekvenser av ofrivillig ensamhet innebär att en lågintensiv stress aktiverar kroppens varningssystem, vilket i förlängningen kan påverka den fysiska hälsan negativt.

"VEM RINGER JAG NÄR NÅGOT OFÖRUTSETT HÄNDER, VEM RINGER JAG TILL OM JAG BLIR SJUK, OM JAG VILL DELA GLÄDJE, VILL DELA SORG? VEM RINGER MIG? SKILLNADEN ÄR STOR MELLAN ATT INTE HA NÅGON NÄRA VÄN ELLER ATT HA EN NÄRA VÄN."

ATT BO UNDER TRYGGA FÖRHÅLLANDEN

Enligt Socialtjänstlagen (SoL 5 kap 4 §) ska socialnämnden arbeta för att äldre människor ska bo under trygga förhållanden. Känslor av trygghet respektive otrygghet är personliga och individuella och har unika uttryck. Ingen kan å någon annans vägnar ge uttryck för att vardagen mer och mer överskuggas av oro. När övergår känslan

av att mitt hem, mitt hemvanda som min trygga plats i livet, blir en plats där oron tar över och präglar min dag? Mitt hem, som tidigare inneburit frihet och integritet, blir plötsligt något annat. När blir oron så stor att den dessutom negativt påverkar mitt allmänmäende?

“
**Inom mig bär jag mina tidigare ansikten,
som ett träd har sina årsringar. Det är
summan av dem som är ”jag”. Spegeln
ser bara mitt senaste ansikte, jag känner av
alla mina tidigare.**
”

Ur *Minnena ser mig*, Tranströmer
Nobelpristagare i litteratur 2011

RÖSTER

EN BILD FRÅN 1950-TALET

Berättelse om ett ålderdomshem

En tidig lördagssommarmorgon 1953 föddes jag i byns lärarbostad. Pappa var folkskollärare, i en b-skola med elever från närområdet, på landet i västra Sverige.

På andra sidan byvägen låg kommunens ålderdomshem. En mycket hög, lite klumpig tvåvåningsbyggnad med källare och vind. Jag minns fortfarande, efter 55 - 60 år, namnen på flera som bodde där. Lydia och Ferdinand, som fått lämna sitt fina hus, Lycka. Det hade blivit för tungt, en två kilometers lång väg att vinterploga och därtill ett slitigt arbete som hörde till en liten lantgård. Här på ålderdomshemmets andra våning, i ett rum, delade de sina sista år.

Där fanns Beda och där fanns Sara som var så blyg. När Sara hörde att något hände i korridoren utanför öppnade hon sin dörr och kikade ut. Såg hon någon så drog hon

sig snabbt tillbaka. Vem vara Sara? Jag önskar att jag visste så mycket mer.

Där var bröderna Blixt som fick sin dagliga motion genom att promenera till en snickeriverkstad som låg längre bort på ägorna. De snickrade saker som fågelholkar och miniatyrbyggnader och där var Helmer som älskade djur och som tog sig an grannhästen Tor på lantgården bredvid. På ålderdomshemmets vindsvåning bodde föreståndarinnan Olga i en minimal lägenhet. Ständig jourtjänst och ett arbete som mest liknade ett kall.

Det hände att flaggan hissades på halv stång och att den svarta bilen kom och hämtade någon av mina vänner. Och byn sörjde.

Ålderdomshemmen var kommunens ansvar, då som nu.

**”DET HÄNDE ATT FLAGGAN
HISSADES PÅ HALV STÅNG
OCH ATT DEN SVARTA BILEN
KOM OCH HÄMTADE NÅGON
AV MINA VÄNNER. OCH BYN
SÖRJDE.**

**ÅLDERDOMSHEMMEN VAR
KOMMUNENS ANSVAR,
DÅ SOM NU.”**

ATT FÖRBEREDA SIN BOENDESITUATION

Ur ett samtal med en diakon

Inte sällan ber en person om stöd inför ett möte med biståndshandläggaren. Det upplevs svårt att hitta orden som beskriver ens situation och att få en förståelse för den. Ofta upplevs möten med en biståndshandläggare som problematiska, särskilt vid samtal om äldreboende.

Personen kan bemötas med en kommentar om att det, utifrån sökandes hälsostatus, inte är någon idé att ansöka och förvänta sig en plats inom ett boende. Vederbörande uppmuntras inte att göra en formell ansökan.

Enligt diakonen i detta samtal har det under de senaste tio åren skett en stor förändring

hos biståndshandläggare i bemötande och i resonemang. De som idag beviljas boende har ett betydligt större omvårdnadsbehov än de som förr flyttade till äldreboende.

Diakonen efterlyser fler boenden för personer utan ett omfattande omvårdnadsbehov. En miljö som ger social stimulans, uppmuntran till fysisk aktivitet och möjlighet att dela måltider med andra. Detta kan under många år bidra till ett bättre liv och ett ökat välbefinnande.

Diakonen avslutar sina tankegångar med en önskan om att politiker ska visa ett engagemang och söka kunskap om medborgarnas önskemål.

”Personen kan bemötas med en kommentar om att det, utifrån sökandes hälsostatus, inte är någon idé att ansöka och förvänta sig en plats inom ett boende.”

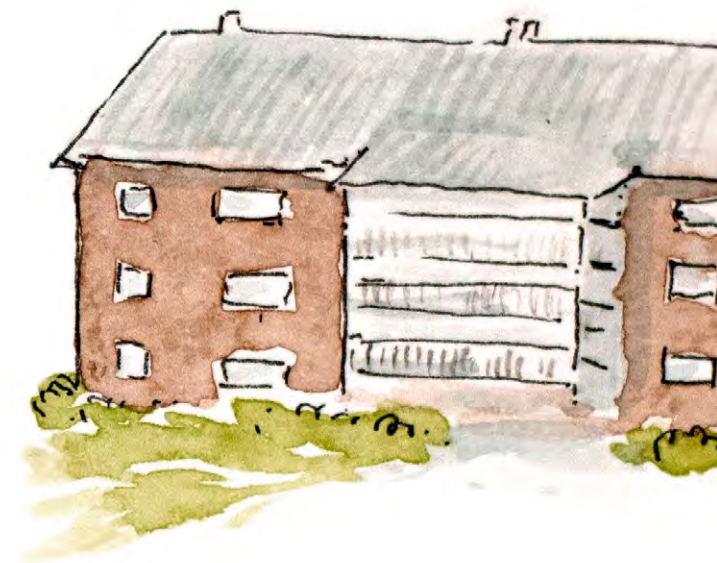
VILL BO MED STÖRRE TRYGGHET

Ur ett mail från en privatperson till en politiker

”Min mamma är snart 85 år och hon ville ha tryggheten på ett servicehus efter sin stroke. Vi fick verkligen uppleva att man från kommunalt håll inte lyssnar på den äldres önskemål om trygghet. Det är ju inte på något sätt gratis att bo på servicehus. Man betalar hyra och för all service som är extra. Det vill säga städning, hemtjänst, mat och så vidare - så den stora skillnaden är tryggheten.

Vi är framför allt oroliga för att de ska ersätta servicehus med trygghetsboende.

Samtidigt är vi faktiskt mycket besvikna på hur man blir bemött av biståndsbedömare om man vill bo på stadens servicehus. Det finns antagligen många som inte orkar tjata när handläggaren talar om att ’Du kommer få nej om du söker’ eller som orkar försöka motbevisa deras beslut. Jag tror att det kan vara anledningen till att intresset inte är stort och att det finns tomma boenden.”

ATT FÅ BO TILLSAMMANS

Ur telefonsamtal med pastor

Ett par, båda över 90 år, bodde sedan många år tillbaka tillsammans i en opraktisk bostad på tredje våningen. Hyresvärden nekade en ombyggnad som skulle ha kunnat möjliggöra att fastigheten fick en hiss.

Makan utvecklade en demenssjukdom. Makens egen sjukdomsbild påverkade kraft och energi och han fick allt svårare att bemöta och hantera sin hustrus allt större hjälpbehov.

I samband med ett fall i hemmet tillkallades ambulans. Ambulanspersonalen gjorde bedömningen att de båda behövde vård och makarna vårdades under en tid på olika avdelningar inom sjukhuset.

Båda erbjöds efter vårdperioden en korttidsvistelse och fick plats inom samma korttidsboende. Trots bådars önskemål fick de dock inte bo tillsammans, något de sörjde. Äldreboende beviljades dem båda, och de flyttades till olika boenden.

Om ett par tidigare varaktigt sammanbott ska ett erbjudande om att bo tillsammans ges även inför en flytt till ett äldreboende (SoL 4 kap. 1 c 5)

Mannen utvecklade en depression. ”Vi är gifta tills döden skiljer oss åt, varför får vi inte vara tillsammans under den tid vi har kvar?”. Hustrun kunde aldrig förstå deras ofrivilliga skilsmässa och avled en kort tid därefter. Mannens depression tilltog.

Under deras sista år fick makarna mot sin önskan bo åtskilda.

Uppgiftslämnaren menar att tjänstemannen saknade tillräcklig empatisk förmåga, behandlade mannen och kvinnan som objekt som inte blev lyssnade till. Tjänstemännen har inte tillräcklig kontakt med de äldre och får inte tillräcklig kunskap om dem som de fattar beslut om för att kunna leva sig in i människors skiftande och unika förhållanden.

”... och därför stod platser tomma i det privata boendet, trots att det fanns äldre som ville flytta dit.”

RÄTT ATT FLYTTA TILL ETT BOENDE I PRIVAT REGI?

Ur ett inkommande mail från en privatperson

”Jag fick nyligen en information från en initierad källa som arbetar på ett äldreboende. Detta boende är nybyggt och i privat regi men där kommunen skrivit ett avtal. Boendets ledning rekryterade personal men fick rätt så snart ge återbud till några av de nyanställda. Orsaken var att antalet boende reducerades utifrån kommunala beslut om att man i första hand skulle fylla de kommunala boendena och därför stod platser

tomma i det privata boendet, trots att det fanns äldre som ville flytta dit.

Detta är ju allvarligt men jag tror inte detta är en enskild händelse. Likaså att man så länge som möjligt ska erbjuda omsorg i hemmiljö vilket skapar en otrygghet hos den äldre men också en press på anhöriga som ofta får ta ett stort ansvar.”

EN TIDIGARE FLYTT KAN UNDANRÖJA SENARE ORO

Ur ett telefonsamtal med diakon

Många bor kvar i sitt hem lite för länge. Omsorgsbehovet blir allt större, livskvalitén försämras och ensamhetsfaktorn blir tydlig. Ibland tillstöter en akut situation vilket aktualiserar en flytt till äldreboende.

En 98-årig kvinna flyttade för en tid sedan tillsammans med sin make till en modern servicelägenhet.

Efter en kort tid avled maken och kvinnan bodde kvar i en bostad som var bekväm och hon hade i tid genomfört en ansträngande flytt. Kvinnan har nu bra dagar i en lämplig, praktisk lägenhet. Hon kan välja att vara ensam men kan också träffa andra i samband

med gemensamma aktiviteter och matservering i restauranten. Ett stort mervärde ger denna boendeform. Ett själsligt och fysiskt aktivt liv, med integritet. Boendet bidrar till ett psykiskt välmående.

Det finns med all sannolikhet ett stort behov av boenden för personer som inte har ett omfattande fysiskt omvårdnadsbehov. En positiv gemenskap och en bra mathållning bidrar till att behålla en god hälsa, både psykiskt och fysiskt. Att få bo med trygghet och få hjälp utifrån sin egen önskan och egna behov är viktiga beståndsdelar i ett gott liv.

BRISTER GÄLLANDE UTLOVAT STÖD I HEMMET

Ur ett samtal med diakon

En man i 85-årsåldern vårdades på sjukhus efter en sjukdomsperiod och bedömdes av läkare att vara i ett palliativt skede. Mannen hade ett omfattande omvårdnadsbehov. Efter medicinsk utredning bedömdes att mannen inte var i behov av ytterligare sjukhusvård då medicinskt stöd kunde ges från instanser utanför sjukhuset. Läkaren frågade mannen om han ville lämna sjukhuset och han svarade "ja". Mannen bodde ensam. Nätverket bestod av en anhörig.

Mannen fick löfte om en ambulanstransport till hemmet och därefter nödvändigt stöd. Han beviljades hemtjänst vid flera tillfällen per dygn, även nattetid. Efter några få dagar i hemmet avled mannen.

Enligt anhörig fanns stora brister i den utlovade hjälpen. Bristerna gällde informa-

tion och en osäkerhet gällande hemtjänstinsatserna. En otydlighet om när personal från hemtjänsten skulle komma och vilka insatser som skulle ges. Därutöver fallerade annan omvårdnad, till exempel munvård.

Enligt anhörig var mannen under sjukhusvistelsen, på grund av nedsatt allmäntillstånd, inte i stånd att fatta ett viktigt beslut då sjukdom och svaghet hindrade honom att se konsekvenserna. Anhörigs synpunkt är att mannen inte kunde uttrycka sin oro och därmed inte sin önskan att under sin sista tid bo med ständig närhet till personal.

En muntlig anmälan inlämnades av diakonen till Stockholms kommun, Äldre direkt. Anmälan avslutades med frågan: "Vem talar för den som saknar en egen röst?"

**"Mannen bodde ensam.
Nätverket bestod av en anhörig."**

UR ETT DIGITALT SAMTAL MED EN GRUPP HAND- LÄGGARE I EN AV STOCKHOLMS GRANNKOMMUNER

I vilken situation ansöks oftast om äldreboende, ge exempel.

- en akut situation har inträffat
- rädsla inför att komma hem efter akut sjukdom och sjukhusvistelse
- anhörigas önskan

Handläggaren tar emot ansökan, utreder den enskildes behov och utreder om behovet kan tillgodoses i nuvarande bostad.

När beviljas boende?

- vid stor oro
- vid ett stort omvårdnadsbehov som med svårighet kan tillgodoses i ordinarie bostad
- då säkerheten i hemmet hotas, till exempel vid en demensdiagnos

Ingen kan nekas att göra en ansökan, informerar ni om det?

Ansökan kan göras skriftligt eller muntligt och en ansökan måste få ett skriftligt svar.

I er kommun är beslut om äldreboende inte delegerat till en enskild handläggare, är det positivt eller negativt?

Alla ärenden dras i arbetsgruppen med en närvarande chef. Vi anser att detta är positivt och leder till en mer objektiv bedömning.

Budget, hur påverkar den era beslut?

En handläggare säger sig vilja bevilja alla ansökningar, men till detta räcker inte resurserna.

Om någon beviljats så mycket som 130 hemtjänsttimmar under en månad är det för den personen lättare att få ett positivt beslut.

Att någon vill flytta till äldreboende är inte det samma som att personen har behov. Om en person tackar nej till utökade insatser i hemmet får en ny bedömning göras. Alla möjligheter ska uttömmas innan boende beviljas.

Kommunens riktlinjer – vad betyder dessa?

Det görs en anpassning till riktlinjer, både till de nedskrivna och till dem som mer av tradition finns i kommunen. Det kan därför se mycket olika ut i olika delar av landet.

**EN HANDLÄGGARE
SÄGER SIG VILJA
BEVILJA ALLA
ANSÖKNINGAR, MEN
TILL DETTA RÄCKER
INTE RESURSERNA.**

"Jag upplever att du är för pigg"

BETYDER ÅLDER INGENTING VID EN ANSÖKAN OM BOENDE?

Ur ett telefonsamtal med pastor

“Under åren har jag haft en rad kontakter med biståndshandläggare som jag menar har uppträtt korrekt i sitt bemötande. Oftast handlar det om samtal som gäller personer som har en utvecklad demenssjukdom. På grund av sjukdomssymtom behövs ett utökat stöd i vardagen och av en rad individuella skäl görs en ansökan om plats på ett äldreboende.

Kommunens tjänstemän vill i första hand erbjuda platser på kommunens egna boenden och inte på boenden i privat regi, även om detta är den enskildes önskan.

De som vill ha, och erbjuds plats, har idag ett betydligt större vårdbehov, både utifrån

somatiska och psykiska skäl, än de som flyttade till äldreboende för till exempel 15 år sedan. De boendes hälsa är försämrad och det finns inte möjligheter för de boende att ge varandra önskad stimulans i vardagen. Detta har fått till följd att ansökan görs först när man själv har ett eget omfattande fysiskt behov av hjälp.”

I samtalet framkommer en berättelse om en person som fyllt 93 år som vill flytta till ett boende för att på bästa sätt planera inför de närmaste åren och som av biståndshandläggare fått kommentaren “Jag upplever att du är för pigg”. Betyder ålder ingenting vid en ansökan?

BISTÅNDSHANDLÄGGARENS INFORMATIONSSKYLDIGHET

Ur ett samtal med en geriatriker, läkare med specialiteten äldres hälsa

“Som läkare har jag haft en rad kontakter med patienter och deras anhöriga samt med kommunens handläggare. Biståndshandläggargruppen behöver generellt sett mer kompetens om demenssjukdomar. Biståndshandläggaren brister också i sin uppgift att informera om samhällets olika resurser för personer med utvecklad demenssjukdom.

Biståndshandläggare tycks ha inställningen att alla ska 'bo hemma till varje pris'. Har detta med stadens ekonomi att göra? Tre-fyra timmars insatser i hemmet varje dag kostar lika mycket som en plats på ett boende. Handlar det alltså om en kultur inom biståndshandläggarenheten att det ses som en 'vinst' när en person fortsätter att bo hemma?

Anhörigkonsulenten finns inom kommunen och ger ofta en fyllig och tydlig information om de insatser som finns att ansöka om och som biståndshandläggare ibland missar att informera om. Anhörigkonsulenten är en viktig person som har en informativ och stödjande roll.

Jag har arbetat inom olika delar av kommunen och ser skillnader mellan stadsdelarna i samtalen om äldreboende. Vad kan det bero på?

Då en person inte längre känner igen sig hemma kan det bli farligt. Ett påverkat närminne kan bidra till att hen glömmen påslagen spisplatta eller att olämpliga saker värms i mikron. Den som tappar tidsuppfattningen vet inte om det är eftermiddag eller kväll. Har jag ätit idag? Har jag träffat någon idag? Kanske var det igår? När en person inte längre känner igen sig hemma och letar efter 'hemma', då är tryggheten större inom ett boende.

Man ska vara observant när någon berättar om sin dag. Kanske berättas om ritualer som hen minns från förr, men inte hur dagen fungerar i nuläget. Här gäller att handläggaren inte bara lyssnar utan tar stöd i sin utredning av anhöriga, hemtjänstpersonal, arbetsterapeut och andra som möter och ser den enskilde i vardagen.”

BESLUT MOT HANDLÄGGARENS EGEN BEDÖMNING

Ur ett samtal med anhörig

En anhörig berättar att mamman för andra gången lämnat en ansökan om äldreboende. Vid första tillfället gavs ett avslagsbeslut. Biståndshandläggaren uppmanade då mamman: ”om du får avslag igen så vill jag att du

”JAG VILLE GE BIFALL MEN GRUPPEN...”

överklagar så att nästa instans får titta på ärendet. Jag ville ge bifall men gruppen, med chef, anser inte det och inga beslut får fattas av enskild handläggare.”

MUNTliga AVSLAG

Ur ett samtal med diakon

I samtalet framför diakonen att det finns en problematik med muntliga ansökningar. Av skilda anledningar har en känsla av otrygghet infunnit sig för den äldre som framför en önskan om att bo med närhet till personal som är tillgänglig under hela dygnet. En muntlig ansökan görs till handläggaren och ett muntligt svar ges. Ett muntligt svar som inte kan överklagas.

”EN MUNTlig ANSÖKAN GÖRS TILL HANDLÄGGAREN OCH ETT MUNTligt SVAR GES. ETT MUNTligt SVAR SOM INTE KAN ÖVERKLAGAS.”

KAN MAN FÖRBEREDA ETT FRAMTIDA BOENDE?

Ur ett samtal med “Bo”, 95 år

Bo bor ensam efter att hans hustru avled efter en lång tids sjukdom. Efter 56 år i ett gemensamt hem bor han nu ensam i sin bostad.

Bo har vid tre tillfällen sökt äldreboende i Storstockholmsområdet och fått tre skriftliga avslag. I avslagsmotiveringen hänvisas till att Bo erbjuds utökat stöd i hemmet och han har aldrig överklagat kommunens beslut.

Att få bo på ett boende skulle bespara ho-

nom mycket oro över att planera inför det praktiska i vardagen.

Eftersom de flesta som nu flyttar till äldreboende gör det så pass sent i livet vet han inte om han kan förvänta sig speciellt mycket stimulans av de andra som bor där. Någon han träffat benämnde äldreboendet som en ”modern ättestupa”. Bo vill trots detta tillbringa sina sista år inom ett boende för att slippa oroas över sin försämrade hälsa och de praktiska vardagsbestyren som upplevs alltmer krävande.

SOCIALTJÄNSTLAGEN

Socialtjänstlagen tillkom på 80-talet och ersatte barnvårdslagen, socialhjälpslagen och nykterhetslagen. Socialtjänstlagens intention är att socialnämnden ska arbeta för att alla, unga som äldre, ska leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Kommunen ska inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor **som behöver särskilt stöd.**

Hur kan då begreppet särskilt stöd tolkas?

Inför ett beslut om äldreomsorg finns många frågeställningar. En fråga handlar om vilken hänsyn som ska tas till den enskildes upplevda oro inför fortsatt boende i egen bostad. En annan handlar om den sökandes ålder. Ska hänsyn endast tas till det dagsaktuella behovet av stöd och omvårdnad? En dom från Regeringsrätten från 2007 gav en välbehövlig vägledning inför dessa resonemang inom biståndshandläggargruppen. >

Här följer citat ur Regeringsrättens dom 2007 T1 28, mål 2331 - 04 gällande T.N som sökt insats i form av äldreboende.

"Även i fall där den enskilde har omfattande behov av tillsyn, omvårdnad och vård bör, enligt vad regeringen uttalat, huvudinriktningen vara att förstärka möjligheterna till eget boende. Vidare anges att när behovet av tillsyn eller kraven på trygghet och säkerhet inte längre kan tillgodoses i det egna hemmet, bör möjligheter finnas att flytta till en särskild boendeform.

[...] Det finns även skäl att framhålla att förarbetenas utgångspunkt att äldre människor skall ges förutsättningar att bo kvar i det egna hemmet så länge detta bygger på antagandet att detta är i överensstämmelse med de flesta människors önskemål. Om hälsan sviktar eller om de yttre förhållandena förändras på ett avgörande sätt är det inte lika självklart för alla att vilja bo kvar i den egna bostaden även om hemtjänstinsatser erbjuds. Tilltagande fysisk svaghet kan leda till en känsla av otrygghet och till social isolering. Även sådana aspekter måste beaktas i en helhetsbedömning av frågan om den enskilde alltså är tillförsäkrad en skälig levnadsnivå vid kvarboende i den egna bostaden. Detsamma gäller hänsynen till den enskildes egen uppfattning, oavsett att den enskilde inte har någon obegränsad frihet att välja sociala tjänster.

[...] I sammanhanget bör hänsyn även tas till hennes höga ålder, vilken talade för att hennes hälsoproblem och hjälpbehov snarare skulle komma att öka än minska. Av utredningen framgår vidare att T.N på grund av sitt hälsotillstånd oftast var hänvisad till att vistas ensam i lägenheten och att hon kände sig socialt isolerad.

[...] Regeringsrätten anser därför [...] att T.N var berättigad till bistånd enligt SoL i form av särskilt boende."

(vår kursivering)

§

BISTÅNDS- HANDLÄGGARENS DILEMMA

Ordet dilemma används inte sällan inom socialtjänsten i samband med bedömning och beslutsfattande.

Ansökan om äldreboende görs till kommunen och handläggs och utreds av äldreomsorgens biståndshandläggare som också är formell beslutsfattare. I mötet med den enskilde krävs lyhördhet och ödmjukhet inför den situation som beskrivs och som ska sammanfattas i utredningen. Hur kan jag rätt tolka en persons beskrivning av sin vardag?

Flera röster vittnar om att muntliga ansökningar har uppfattats som en allmän fråga om insatser. En muntlig ansökan göms undan och besvaras inte alltid med ett skriftligt beslut, bifall eller avslag. Ett skriftligt avslag kan överklagas och bedömas av högre instans. Ett skriftligt avslag blir synligt.

Flera vittnar också om att de personer som idag beviljas äldreboende har ett betydligt större omsorgs- och omvårdnadsbehov, kognitivt och medicinskt, jämfört med dem som för några år sedan beviljades boende. Det innebär att stimulans från medboende

inte kan förväntas i samma utsträckning som tidigare. Kan detta faktum bidra till att personer inte uppmuntras att ansöka om plats inom äldreboende då biståndshandläggare bedömer att vardagen i det egna hemmet ger mer stimulans?

Delegationsordningen skiljer sig från en kommun till en annan. Allt vanligare är att det faktiska beslutet om äldreboende inte tas av en enskild handläggare utan föregås av en ärendedragning inom arbetsgruppen, oftast med närmaste chef närvarande. Vem fattar då beslutet i praktiken? Görs det av en enskild handläggare? Av arbetsgruppen? Av en chef?

Vilken juridisk roll har då biståndshandläggaren?

2021 sände Akademikerförbundet ut en enkät till omkring 500 biståndshandläggare med frågeställningen om de har erfarenhet av att beslut i ett ärende fattats mot handläggarens egen bedömning. Cirka 40 % svarar ja på denna fråga. På frågan om det handlat om äldreboende svarar 25% av dessa ja.

AVSLUTANDE ORD

Sociala Missionens handläggare har under 2022 intervjuat äldre personer, anhöriga, diakoner och tjänstemän som har en tät kontakt med äldre. Intervjuerna har anonymiserats och endast korta utdrag presenteras här.

De frågor som ställts och besvarats under intervjuerna har rört äldre personers tankar och funderingar inför sitt framtida boende. Många har berättat om möten med biståndshandläggare och att en muntlig ansökan om äldreboende inte bemöts med ett skriftligt svar som möjliggör en överklagan till högre instans.

Socialtjänstlagen betonar att äldre människor ska bo under trygga förhållan-

den. I en regeringsrättsdom (Regeringsrätts dom 2007 11 28, mål 2331) fastslås att hänsyn ska tas till den enskildes uppfattning gällande oro och att även ålder ska beaktas. Den som är i behov av särskilt stöd ska erbjudas en plats på äldreboende. Flera har vittnat om en oro på grund av en ensamhetsproblematik och vi ställer oss frågan vad socialtjänstlagens ord om att äldre ska bo under trygga förhållanden egentligen betyder.

Sociala Missionen uppmanar politiker och seniororganisationer att prioritera denna frågeställning:

För vem bygger samhället egentligen äldreboende?

OLIKA BOENDEFORMERS BENÄMNINGAR

I landet varierar benämningar på olika boendeformer, här används följande:

Särskilt boende

Särskilt boende är den benämning som används i Socialtjänstlagen för individuellt inriktad insats i form av boende som tillhandahåller vård och omsorg för äldre personer med behov av särskilt stöd. Inför en flytt till särskilt boende krävs ett beslut från en biståndshandläggare. I det särskilda boendet bor man i egen lägenhet och har tillgång till vård och omsorg under hela dygnet. Stöd ges utifrån den boendes dagsform och behov. Medicinsk personal (sjuksköterska, fysioterapeut, arbetsterapeut) finns tillgänglig. Läkaren är ett ansvar för regionen och tillkallas vid behov. Den som beviljas en plats inom ett särskilt boende får bo kvar till livets slut, oavsett fysiskt och psykiskt hälsotillstånd. Lägenhet med pentry och eget badrum är standard och ingen ska behöva dela sitt mest privata utrymme med någon annan. Ungefär fyra procent av alla som är 65 år eller äldre är beviljade plats i särskilt boende, övriga bor i ordinärt boende (se ”Ordinärt boende”).

I Stockholms stad och ytterligare några kommuner i länet skiljer kommunen på vård- och omsorgsboende och servicehus.

Vård- och omsorgsboende

Med vård- och omsorgsboende avses boende för personer som på grund av långt skriden demenssjukdom eller omfattande funktionsnedsättningar och/eller sjukdom är i behov av omfattande insatser dygnet runt.

Servicehus

I ett servicehus bor man i en egen lägenhet, har stöd av trygghetslarm och har tillgång till viss gemensam service och social samvaro i gemensamma lokaler. Stödinsatser i hemmet ges genom hemtjänst och insatser från sjuksköterska erbjuds inom servicehuset.

Biståndsbedömt trygghetsboende

Biståndsbedömt trygghetsboende är en ny boendeform. Biståndsbeslut krävs för att få flytta in. Kommunen har inte skyldighet att erbjuda insatser dygnet runt och ansvarar inte för medicinska insatser.

Ordinärt boende

Med ordinärt boende avses det boende som inte kräver biståndsbedömning. I många kommuner finns bostäder som är särskilt avsedda för äldre personer. De benämns antingen seniorbostäder eller trygghetsboende.

Trygghetsboende

I hälften av kommunerna i Stockholms län finns trygghetsboende. Trygghetsbostäder är en boendeform som har tillkommit som ett alternativ för att ge äldre personer större gemenskap och mer trygghet. Det är en så kallad mellanboendeform som ska kunna överbrygga glappet mellan ”vanligt boende” och särskilda boenden med heldygnsomsorg. Det krävs inte något biståndsbeslut för att få flytta till ett trygghetsboende. Det finns en stor variation av trygghetsbostäder runt om i landet, även om den gemensamma nämnaren för många av dem är tillgång till gemensamhetsutrymmen och bovärd eller liknande som finns tillgänglig vissa tider. Liksom i övrigt ordinärt boende kan man få hemtjänst, och den vårdcentral där man är listad svarar för hälso- och sjukvården.

Åldersgränsen för att få flytta in varierar mellan kommunerna. I Stockholms stad ska man vara 75 år för att få flytta in och 70 år för att få ställa sig i kö.

Seniorbostäder

Seniorbostäder är avsedda för personer över en viss ålder, ofta 55 år och äldre. I Stockholms stad är åldersgränsen 65 år. Bostäderna är vanligen utformade utifrån äldres behov av tillgänglighet. På vissa seniorboenden finns en gemensamhetslokal för olika aktiviteter som de boende i första hand själva ska svara för. Det kan också finnas kök och matsal för gemensam matlagning och umgänge.

ÄLDREOMSORGENS HISTORIK

1642 Tiggareordningen låg som grund för Sveriges fattigvård fram till 1847 års Fattigvårdsförordning. I Tiggareordningen fastslogs att ansvaret för de fattiga i första hand låg på de anhöriga och i andra hand på kyrkan/församlingen, som borde uppföra sjukstuga och fattigstuga för gamla och sjuka, och barnhus för de föräldralösa. I de fall sådana inte fanns, skulle de fattiga inhysas som rotehjon på socknens bekostnad, eller ges ett tiggartillstånd, som gällde enbart inom församlingen. I övrigt förbjöds alla former av tiggeri.

1686 Kyrkolag som rekommenderade kyrkans församling att instifta fattighus eller fattigstugor.

1734 blev rekommendationen tvingande. Trots detta instiftades inte fattighus överallt, och även där de fanns spelade rotegång och inkvartering hos privatpersoner mot ersättning, ofta i form av fattigvårdsauktioner, en betydande roll för de som inte togs om hand av familjen.

Rotegång förekom på landsbygden sedan medeltiden och innebar att den gamla, "rotehjonet", fick gå mellan ett antal gårdar enligt ett bestämt schema, och där fick mat och logi. Bortauktionering innebar att "fattighjonet" utauktionerades till den som krävde lägst betalning för att hålla denne med mat och logi. På fattighuset blandades de gamla med andra grupper som kroniskt

sjuka, föräldralösa barn, "sinnessjuka" och personer med alkoholproblem.

1847 Fattigvårdsförordningen var den första förordning som gav Sverige ett enhetligt system för så kallad fattigvård. Den ersatte 1642 års Tiggareordning.

1862 tillkom kommunalförordningar, det kommunala självstyret skrevs in i lagen och kommunen övertog socknens sociala skyldigheter.

1913 infördes en allmän pensionsförsäkring för den som fyllt 67 år men pensionen var liten och otillräcklig för många.

1918 Fattigvårdslagen, som beslutades av riksdagen 1918, innebar en reformering av fattigvården. Begreppet ålderdomshem blev allt vanligare och rotegång och fattigvårdsauktioner förbjöds.

1939 Statsbidrag införs för byggande av pensionärshem där äldre personer ska kunna bo med en låg och subventionerad hyra.

1945 Medborgerliga rättigheter gavs fullt ut även till personer som tog emot fattigvård.

1947 Ålderdomshemmet skulle bli en boendeform där de boende inte skulle ses som understödstagare utan som inackorderingsgäster. Blandningen av olika kategorier (bland andra äldre, kroniskt sjuka och/eller

1642

1734

1800-talet

1847

1862

1913

1918

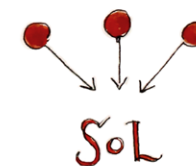
1945

1957

Fattigvård
↓
Socialhjälp.

1982

1980-talet

2022

Äldreomsorgslag ?

1948 FOLKPENSIONERNA HÖJDES SÅ ATT DET SKULLE VARA MÖJLIGT ATT KLARA SIG UTAN HJÄLP AV SLÄKTEN ELLER FATTIGVÅRDEN.

mentalsjuka) skulle helt upphöra. Ålderdomshemmen skulle vara öppna för alla vårdbehövande gamla, de skulle ha samma materiella nivå som pensionärshemmen, med enkelrum som standard.

1948 Folkpensionerna höjdes så att det skulle vara möjligt att klara sig utan hjälp av släkten eller fattigvården. Ingen behövde längre flytta till ålderdomshem för att bli försörjd.

1951 fick landstingen ett tydligt uttalat ansvar för de kroniskt sjuka.

1950-talet Hemtjänsten växte fram, från början på frivillig grund. En pionjär var Röda Korset i Uppsala 1950.

Dåvarande socialborgarråd och rekryteringsbas i Stockholms stadsfullmäktige, Hjalmar Mehr, la 1951 fram ett förslag angående rekrytering av hemtjänstpersonal: ”Den källa vi här vill ösa ur är dessa medelålders, och även äldre, hemmafruar som kunna gå ifrån några timmar och som nöja sig med en relativt blygsam ersättning – men som äro intresserade av uppgiften och kunna ha nytta av den lilla utkomst som följer”.

1956 Ny socialhjälp. Beteckningen fattigvård ändrades till socialhjälp.

1957 Nya riktlinjer för vården av åldringar

ledde till att den så kallade kvarboendeprincipen blev vägledande – den äldre personen ska kunna välja att bo kvar i sitt hem. Ålderdomshem var inte längre normen för äldreomsorgen.

1982 Socialtjänstlagen (SoL) ersatte socialhjälp, nykterhetslag och barnavårdslag. SoL har därefter genomgått en rad revideringar.

1980-talet och framåt: Hemtjänsten utvecklas successivt och omsorgsmottagare började få möjlighet att få stöd oavsett tid på dygnet.

1992 Ädelreformen innebar att långvården av äldre kroniskt sjuka och personer med demenssjukdom fördes över från landstingen till kommunerna. Beteckningar som långvård och sjukhem ersattes med särskilt boende. Hemtjänst och hemsjukvård kunde enklare samordnas om kommunerna övertog ansvaret för hemsjukvård, vilket skett i alla län utom Stockholms län.

2009 införs Lagen om valfrihet (LOV) som ger kommunerna möjlighet att godkänna de aktörer som vill och uppfyller av kommunen satta kriterier att erbjuda hemtjänst och särskilt boende. Den äldre personen som fått ett biståndsbeslut kan sedan välja mellan de aktörer som finns i kommunen. Nästan alla kommuner i Stockholms län tillämpar LOV.

2022

har en utredning gällande en ny äldreomsorgslag presenterats (SOU 2022:41). Den är tänkt som komplement till socialtjänstlagen. Utredningen föreslår att äldreomsorgen ska ha ett förebyggande perspektiv och inriktas på att vara hälsofrämjande och stödja funktionsförmåga. Äldreomsorgen ska också vara tillgänglig. Förslaget till äldreomsorgslag innehåller utöver detta bestämmelser om förbättringar gällande samordning, delaktighet, individanpassning, information, kontinuitet, trygghet och säkerhet samt kompetens och ledarskap. Lagen innebär även förbättringar för anhöriga och andra närstående samt krav på att även personer på särskilt boende ska kunna få fast omsorgskontakt. Utredningen lämnar även flera förslag på lagstiftning som syftar till att stärka hälso- och sjukvården i kommunerna.

OM SOCIALA MISSIONEN

Sociala Missionen är en allmännyttig ideell förening som sedan starten 1917 har arbetat med att bekämpa orättvisor, ge råd och stöd och driva opinionsarbete på det sociala och diakonala området. Sociala Missionens medlemmar är ett 40-tal församlingar inom Equmeniakyrkan. Vi driver samarbetsprojekt tillsammans med flera av Sociala Missionens medlemsförsamlingar, samt arbetar med informations- och påverkansarbete. Vi som arbetar inom Sociala Missionen är främst socionomer och jurister.

Sociala Missionen arbetar för en rättvisare värld. Vår uppgift är att ge människor i utsatta livssituationer stöd för att kunna ta makten över sina egna liv. Vårt syfte är att genom vår verksamhet, samt ett aktivt opinions- och nätverksarbete, bidra till förbättrade livsvillkor för våra målgrupper. Vi arbetar för att människor ska få ett ökat inflytande och makt över sina liv, och för att inge människor hopp.

Sociala Missionen vill tacka de personer som delat med sig av sina erfarenheter och berättat om sin oro inför framtiden och känslorna kring sin livssituation. Sociala Missionen vill också rikta ett tack till Isak Nygren som bidragit med illustrationer, Micael Lindholm för bearbetning och redaktionellt stöd och Sven-Erik Wånell för historieskrivning och statistik.

sociala missionen

Titel: Äldreboende, för vem? Röster från äldreomsorgen

Författare: Kerstin Andersson

Grafisk form: Saga Markkula Björkman

Illustrationer: Isak Nygren

Publicering: November 2022